

Egy év – egy kép: az óbudai Polaris Csillagvizsgáló (1982)

2001 elején, amikor az MCSE a Polaris Csillagvizsgálóba költözött, sokan felkapták a fejüket: új csillagvizsgáló épült a fővárosban?! A Polaris ekkor már több mint húsz éve létezett, bár kétségtelen, hogy ennek a létezésnek nem volt túl sok írásos nyoma. Mi több, a csillagvizsgálóról szinte csak mozgalmunk bennfentesei tudtak.

Az a hathektáros terület, amit ma szabadidőparkként ismerünk (sportpályákkal, úszómedencével, iskolával és természetesen a Polaris Csillagvizsgálóval), korábban temető volt. A hetvenes években annak helyén létesítették a kerületi úttörő tábor, melynek parancsnoki épületére került a kupola. Gellért András és Habina József már a kezdetektől fogva részt vett a csillagvizsgáló kialakításában. Az ő tanácsaik alapján alakították ki a kupolát és a Polaris helyiségeit, melyek az eredeti tervekben nem szerepeltek – menet közben döntöttek a ráépítésről.

A Polaris főműszere, a 150/2250-es Zeiss Cassegrain-távcső már 1978-ban megérke-

zett, a távcső optikai kvalitásairól hosszabb tesztcikk olvasható az *Albireo* 1978. augusztusi számában, a csillagvizsgáló szerepelt a Föld és Égben és a Meteorban is.

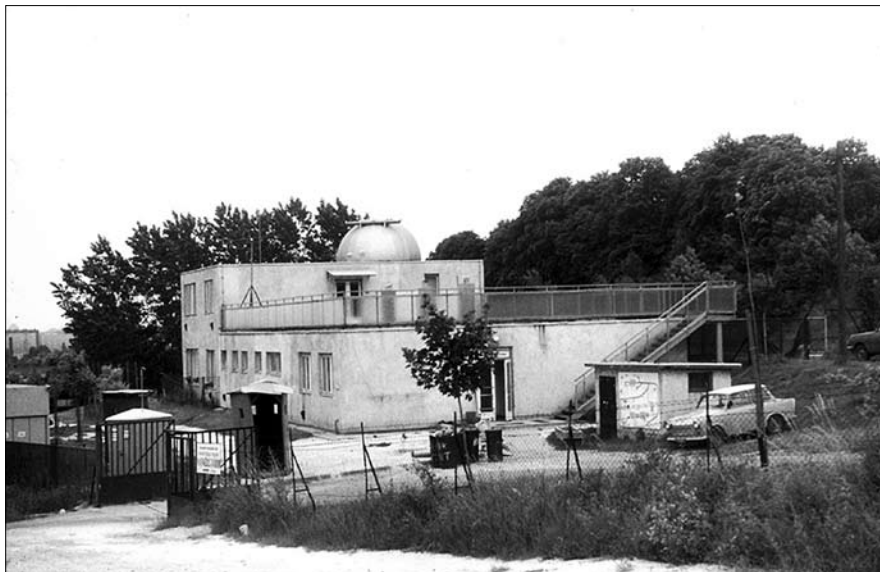
Amikor a felvétel készült, a csillagvizsgáló már évek óta rendszeres bemutatókkal várta a kerület lakosait és a távolabbról érkező érdeklődőket, továbbá rendszeresen tartottak szakköri foglalkozásokat is.

A nyolcvanas években rövid időre itt bukkan fel a Magyar AmatőrCsillagászati Társaság, majd hosszú időre kikerül az érdeklődés középpontjából a Polaris, egészen 2001-ig.

A Nemzetközi Gyermekévtben, 1979-ben elkészült parancsnoki épületen ma is látható egy emléktábla, mely szerint az épület, rajta a Polaris, a III. kerületben működő Út-Vasút Vállalat, a Gép- és Felvonószerelő Vállalat és a Ganz Villamossági Művek Óbudai Gyára ajándéka.

A Csillagászat Nemzetközi évében, a sok-sok kerek és kevésbé kerek évforduló mellett emlékezzünk kicsit arra is, hogy idén harminc éves a Polaris Csillagvizsgáló!

Mizser Attila



A Polaris Csillagvizsgáló 1982-ben (Mizser Attila felvétele)

Planiszféra (forgatható csillagterkép)

Az 50°-os északi szélességre, holdnaptárral. Tervezte: Vizi Péter, kiadja: a BTC. 25x25 cm. Budapest, 2008.

A forgatható csillagterképek, amelyeken egy közelítően meghatározott földrajzi helyre beállítható, hogy az ég bármely napján tetszőleges órájában mely csillagok, csillagképek vannak a látóhatár felett, valamikor az amatőr csillagászok kedvelt segédeszközei voltak.

Napjainkban nálunk mintha vesztek volna népszerűségükből, talán mert sokan úgy vélik, hogy a számtalan égbolt programok segítségével, számítógépen pontosabban, részletesebben beállítható az ég képe, minden helyre és időpontra. Valójában azonban az ilyen beállítható térképek értéke máig sem csökkent. Egyrészt azért, mert némi gyakorlat után még fél perc sem kell, hogy a tetszőleges égboltképet beállítsuk. Számítógéppel már az alapadatok beütése is tovább tart! Másrészt a lapos, kemény alaplapú korongterkép egy kisebb táskában is kényelmesen elfér, ez pedig főleg akkor előny, ha az észlelő a lakásától távolabb, fényszennyezéstől mentes helyre kénytelen elmenni, hogy lásson is valamit az égboltból.

Ez a hasznos kis segédeszköz a közepkorban kedvelt asztrólabiumok egyszerűsített és korszerűsített változata. Az amatőrök körében a XIX. sz. derekán terjedt el, és használhatóságukat mutatja, hogy több nyugat-európai ill. USA-beli kiadó ma is tizedres sorozatokban dobja piacra. Magyarországon először egy évszázada, Kövesligethy Radó professzor terve szerint, a Magyar Földrajzi Intézet Rt. adott ki kétféle méretben magyar felíratú forgatható csillagterképet. Nemrégiben a BTC kiadásában, Vizi Péter szerkesztésében és kivitelezésével jelent meg itthon forgatható csillagterkép.

Az új kiadás 19 cm átmérőjű, világoskék alapnyomású térképen 4 magnitúdóig ábrázolja a csillagokat. A feliratok (a latin csillagkép-nevek és a csillagok nevei) jól olvashatók még gyenge zseblámpa fényénél is. A térképet fekete nyomatú forgó korong

fedí, peremén órabeosztással (félóra bontással, kb. 5–10 perc leolvasási pontossággal) A korongon egy ovális, 14 cm átmérőjű átlátszó ablak jelképezi a mindenkor fölénk boruló égféltekét. A forgó korong órabeosztása az alaplemeze nyomtatott hónap és nap beosztásának kívánt időpontjára állítható, és ekkor az ovális ablakban a pillanatnyilag látható égbolt kép tűnik fel. Bár a térkép pólusa (ill. a zenit-pont) az 50°-os földrajzi szélességre vonatkozik, a térkép a 45–55 fokos szélességi körök közt jól használható. A térképen az ekvatoriális koordinátaháló mellett az ekliptikát, valamint (az ablakon) a horizontális rendszer két főkörét (a meridiánt és a kelet-nyugati első vertikálist) is megtaláljuk.

A kis mérethez képest eléggé bőséges tájékoztatót is találunk az alaplemezen. Az előlapon található a csillagképek felsorolása a konstellációk középpontjának koordinátaival. A hátlapon a használat leírása mellett az égi mértékekre vonatkozó alapvető ismeret, valamint a kézi látszóvel, a kisebb, ill. nagyobb távcsővel megfigyelhető érdekesebb mélyég-objektumok felsorolása is fellelhető.

A legérdekesebb többlet, amely nem csak az első kiadáshoz, de a külföldi hasonló térképekhez képest is újdonság: a holdnaptár. Ennek segítségével a 2008 és 2030 közti években bármely időpontra megkereshető, hogy a Hold melyik napon milyen fázisban van, ill. mikor van újhold vagy holdtölte.

Egy újabb, harmadik kiadás reményében azonban meg kell említenünk egy-két kisebb kiigazítandó részletet. A kis térképen felesleges, sőt zavaró a fényesebb mélyég-objektumok feltüntetése. A Nagy Andromeda-köd, a Perseus-ikerhalmaz és a Praesepe feltüntetése még indokolt lehet, de a halványabbak, pl. az M3 vagy M92 gömbhalmazok feltüntetése csak zsúfoltabbá teszi a térképet. Az észlelő amatőrök nem ennek alapján fogják felkeresni ezeket az objektumokat. Ilyen szempontból talán az írásbeli felsorolás is elmaradhat. Ehelyett kissé bővebb használati magyarázat célszerűbb lenne. Mindez azonban a legkevésbé sem csökkenti a forgatható csillagterkép erényeit és használhatóságát.

Bartha Lajos